

sociale zaken, Scholtens, herhaald in een verordening<sup>1</sup> die overigens het *absolute* ontslagverbod ophief; eventuele voorstellen daartoe moesten evenwel door de directeur-generaal van de arbeid, dr. ir. A. H. W. Hacke, goedgekeurd worden.

Het aantal ingeschreven werklozen bedroeg eind mei driehonderdvijf-entwintigduizend – honderdveertienduizend meer dan eind april. Men moest bovendien aannemen dat zich een verdere aanzienlijke stijging zou voordoen doordat tot de ca. driehonderdduizend gemobiliseerde Nederlandse militairen ca. zeventigduizend personen behoorden die vóór hun mobilisatie werkloos geweest waren. Ook telde het leger bijna vijftienduizend man beroepspersoneel (officieren, onderofficieren, korporaals en manschappen) die zonder betrekking dreigden te komen. Wel kwam in juni en juli vast te staan dat een deel van dat beroepspersoneel geplaatst zou worden bij een nieuwe overheidsdienst, de Opbouwdienst (wij komen er op terug) dan wel een functie zou krijgen bij de politie, de brandweer, de luchtbeschermingsdienst en de douane, maar dat zou alles tezamen toch niet voldoende soelaas bieden. Eind juni werd geschat dat de totale werkloosheid, de niet bij de arbeidsbeurzen ingeschreven werklozen meegerekend, een omvang had van tussen de vierhonderd- en vijfhonderdduizend.<sup>2</sup>

Het was tegen die achtergrond dat het departement van sociale zaken reeds op 24 mei, d.w.z. nog vóór de installatie van Seyss-Inquart als *Reichskommissar*, de plaatsing van allerlei soorten arbeiders (landarbeiders, bouwvakkers, metaal-, scheepsbouw- en textielarbeiders) in Duitsland ging bevorderen. Hierover was overleg gepleegd met de grote vakcentrales, waaraan van ambtelijke kant deelgenomen was door Scholtens, door de directeur van de rijksdienst voor werkloosheidsverzekering en arbeidsbemiddeling, ir. Verwey, door ir. Hacke en door prof. de Quay die inmiddels tot regeringscommissaris benoemd was. Men kwam bij dat overleg tot de conclusie dat tegen het werken in Duitsland geen bezwaar gemaakt kon worden, mits het een vrijwillig karakter droeg en mits Nederlandse arbeiders niet in de Duitse oorlogsindustrie tewerk gesteld zouden worden.<sup>3</sup>

Deze opzet liep spoedig stuk op zijn vrijwillig karakter. Er bleek namelijk dat onder de werklozen maar weinig animo bestond om werk in Duitsland te aanvaarden. In Rotterdam werden er in juli ruim vierduizend voor opgeroepen van wie bijna drieduizend de aangeboden arbeid positief weigerden dan wel niet eens op de oproep reageerden; in Den Haag weigerden van

<sup>1</sup> VO 8/40, 11 juni 1940 (*Verordeningsblad*, 1940, p. 23–24). <sup>2</sup> B. A. Sijes: *De arbeidsinzet*, p. 77. <sup>3</sup> S. Stokman: *De katholieke arbeidersbeweging in oorlogstijd* (1946), p. 13.